

Olena Mykhailenko – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the Department of Languages and Teaching Methods, T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium» (Chernihiv, Ukraine)

Research interests: innovations in higher pedagogical education, theoretical and methodological principles of professional training of preschool educators and primary school teachers.

Олена Михайленко – кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри мов і методики їх викладання, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (Чернігів, Україна)

Наукові інтереси: інновації у вищій педагогічній освіті, теоретико-методичні засади фахової підготовки вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи.

ORCID 0000-0001-8982-9728
E-mail: yarlyona_1993@ukr.net

THE PRESERVICE PRESCHOOL EDUCATION SPECIALISTS' TRAINING FOR THE IMPLEMENTATION OF AN INDIVIDUAL APPROACH IN THE EDUCATIONAL PROCESS

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

The purpose of the article is to highlight the problem of the preservice preschool education specialists' training for the implementation of an individual approach in the educational process in modern pedagogical science and practice.

Methodology. The following theoretical methods were used in the study: analysis, comparison, generalization and systematization of psychological and pedagogical sources in order to determine the state of elaboration of the problem and prospects of its research, determining the peculiarities of an individual approach in the pedagogical process, the characteristics of the educational and professional training program for the preservice preschool education specialists; the empirical methods: observation, questionnaire, conversation, which allowed to reveal the state of the studied problem.

Scientific novelty. The article substantiates the expediency of the preservice preschool education specialists' for the implementation of an individual approach in the educational process; the concept of "a preschool education specialist' professional training" has been clarified; the state of the research problem has been analysed; the content of the selective educational discipline "Theory and Practice of an Individual Approach in a Preschool Education Institution" has been worked out.

Conclusions. The process of the preservice preschool education specialists' professional training is complex and responsible because preschool age is the most important period in a person's life. Modern requirements for preschool education specialists convincingly demand the

individualization of the educational process in preschool education institutions. In order to implement an individual approach, the educator must not only know the age characteristics, types of temperament, peculiarities of the child's psychophysical development, modern forms, methods and means of teaching and upbringing, but also master the relevant professional competences aimed at individualizing of the educational process. In order to form the readiness of the preservice educators for the effective implementation of an individual approach, it is advisable to introduce the educational discipline "Theory and Practice of an Individual Approach in a Preschool Education Institution" into the educational and professional training program for these specialists.

Key words: individual approach, preservice preschool education specialist, preschool education, the "Preschool Education" educational and professional program.

Мета статті – висвітлити питання підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до реалізації індивідуального підходу в освітньому процесі в педагогічній науці та практиці.

Методологія. У дослідженні використано теоретичні методи – аналіз, порівняння, узагальнення і систематизація психолого-педагогічної літератури з метою з'ясування стану розробленості проблеми й перспектив її дослідження, визначення особливостей індивідуального підходу в освітньому процесі, характеристики освітньо-професійної програми підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти; емпіричні методи – спостереження, анкетування, бесіда, що дозволило виявити стан досліджуваної проблеми.

Наукова новизна. У статті обґрунтовано доцільність підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до реалізації індивідуального підходу в освітньому процесі; уточнено поняття «професійна підготовка фахівця дошкільної освіти»; проаналізовано стан досліджуваної проблеми; розроблено зміст вибіркової навчальної дисципліни «Теорія і практика індивідуального підходу у закладі дошкільної освіти».

Висновки. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти є складним і відповідальним, оскільки дошкільний вік є одним із найважливіших періодів у житті людини. Сучасні вимоги до фахівця дошкільної освіти переконливо спонукають до індивідуалізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Для реалізації індивідуального підходу вихователь повинен не тільки знати вікові характеристики, типи темпераменту, особливості психофізичного розвитку дитини, сучасні форми, методи й засоби навчання й виховання, але й володіти відповідними фаховими компетентностями, спрямованими на індивідуалізацію освітнього процесу. З метою формування готовності майбутніх вихователів до ефективної реалізації індивідуального підходу доцільно увести до освітньо-професійної програми підготовки цих фахівців навчальну дисципліну «Теорія і практика індивідуального підходу в закладі дошкільної освіти».

Ключові слова: індивідуальний підхід, майбутній фахівець дошкільної освіти, дошкільна освіта, освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта».

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Сучасний розвиток науки, техніки та культури України цілком залежить від освіти, яку отримує молоде покоління. Тому в освітньому середовищі відбувається кардинальна зміна завдань і змісту освітнього процесу, адже потрібні вихователі та вчителі нової генерації для формування всебічно розвинених особистостей, здатних навчатися протягом життя. Особливої уваги потребує підготовка фахівців дошкільної освіти, оскільки дошкільний

вік є найважливішим періодом в житті людини. Саме в дитинстві закладається підґрунтя фізичного, емоційного та духовного розвитку особистості дитини для її навчання упродовж життя. Кожна дитина особлива та неповторна. Здібності, можливості у кожній дитини індивідуальні. Відтак дошкільна освіта зумовлює необхідність індивідуалізації виховання та навчання дітей.

Хоча останнім часом це питання стає предметом вивчення, проте, як показує практика, сучасні педагоги приділяють недостатню увагу індивідуальному підходу в

освітньому процесі. З огляду на це, система підготовки фахівців дошкільної освіти потребує подальшого вдосконалення, адже, знаючи про особливості індивідуального підходу, педагог вправно може створити такі умови для дитини, які допоможуть розвинути мислення, пам'ять, уяву, самостійність, творчі здібності та фантазію, мовні навички (говоріння, слухання, читання і письмо), активність тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій з порушеної проблеми. Питання підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти досліджували Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богоніч, Н. Гавриш, Н. Денисенко, Л. Загородня, С. Івах, Л. Карамущенко, В. Коваль, Р. Куліш, І. Кривонос, К. Крутій, Н. Лисенко, Л. Мельничук, Н. Миськова, З. Плохій, С. Ступницька, Д. Тарадюк, Н. Трофаїла, М. Шкабаріна та ін. Індивідуальний підхід у навчанні й вихованні дітей дошкільного віку висвітлено у працях А. Аніщук, О. Білан, Т. Дуткевич, О. Коваленко, В. Кузьменко, С. Кулачківської та ін. Специфіка роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, вивчали С. Альохіна, В. Бондар, О. Бородін, В. Зарецький, Л. Кандибович, А. Колупаєва, М. Кузьмін, О. Мартинчук, А. Шевцов. Окремі аспекти професійної підготовки педагогів дошкільної освіти до індивідуальної роботи з дітьми знайшли відображення у наукових працях Л. Куземко.

Отже, у педагогіці здебільшого розглянуто питання індивідуалізації навчання дошкільників, однак значно менше досліджено специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до реалізації індивідуального підходу в освітньому процесі.

Формулювання цілей статті. Мета статті – висвітлити питання підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до реалізації індивідуального підходу в освітньому процесі в педагогічній науці та практиці.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження. У дослідженні використано теоретичні методи – аналіз, порівняння, узагальнення і систематизація психолого-педагогічної літератури з метою з'ясування стану розробленості проблеми й перспектив її дослідження, визначення особливостей індивідуального підходу в освітньому процесі, характеристики освітньо-професійної програми підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти; емпіричні методи – спостереження, анкетування, бесіда, що дозволило виявити стан досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Передусім визначимо ключові поняття дослідження: «професійна підготовка фахівця дошкільної освіти», «індивідуальний підхід» та «індивідуальний розвиток дитини».

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що підготовка – це запас знань, навичок, досвід та інше, набутий у процесі навчання, практичної діяльності (Бусел, 2005, с. 952).

«Професійна підготовка» у Законі України «Про вищу освіту» (2014, Ст. 1) тлумачиться як здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальності.

З педагогічного погляду поняття «професійна підготовка» визначається як система організаційних та педагогічних заходів, що забезпечують формування в особистості професійну спрямованість (Танько, 2004) та характеризується поліаспектністю і передбачають засвоєння фундаментальних знань, розвиток особистісних якостей, формування готовності до їх творчого практичного застосування (Рогова, 2017), постійно зростаючого зацікавлення до роботи з дітьми та їхніми батьками (Загарницька, 2009).

Проведений аналіз наукової літератури свідчить про різноманітність підходів до тлумачення поняття «професійна підготовка», але водночас надає можливість виокремити його суттєві риси. Так, це поняття передбачає процес збагачення знань, умінь і навичок, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості.

Оскільки здійснювати ефективну професійну діяльність педагога без відповідних знань з психології неможливо, особливо якщо мовиться про індивідуальний підхід, вважаємо за доцільне уточнити поняття «професійна підготовка фахівця дошкільної освіти». На нашу думку, під ним слід розуміти отримання певних психолого-педагогічних знань, умінь і навичок; уміння творчо застосовувати їх із використанням різноманітних методів, форм, методичних принципів і засобів навчання та виховання в освітньому процесі; сукупність якостей особистості та норм поведінки, необхідних для ефективної діяльності з дітьми дошкільного віку.

Відповідно до теми нашого дослідження вважаємо за доцільне визначити поняття «індивідуальний підхід» та «індивідуальний розвиток дитини». Так, ще відомий український філософ Г. Сковорода (1995) стверджував, що саме природа є

«первісною всьому причина», тому в процесі виховання та навчання розвинути можна лише те, що людині дала природа. Він підкреслював, що правильне навчання дітей, розвиток їхніх розумових здібностей, формування особистісних якостей вимагає знання можливостей розуму, врахування їхніх вікових та індивідуальних особливостей (Сковорода, 1995).

У Словнику психолого-педагогічних понять і термінів (2005) зазначено, що індивідуальний підхід – це підхід до людини з урахуванням конкретних її особливостей та індивідуальності в цілому.

Аналіз праць українських науковців (А. Аніщук, А. Бударний, О. Запорожець, А. Кірсанов, Г. Костюк, С. Ладивір, Д. Ніколенко) засвідчив, що поняття «індивідуальний підхід» розглядається як принцип, який обов'язково має передбачати організацію освітнього процесу як в дошкільних закладах освіти, так і в родинному середовищі з урахуванням усіх можливих індивідуальних особливостей дитини та умов її життя. Змістом такого підходу має бути гнучке використання інтегрованої й різноманітної системи форм, методів та прийомів навчально-виховної роботи, в основі якої лежить бачення цілісної картини індивідуального розвитку кожної дитини (Аніщук, 2010, с. 20), де вона є суб'єктом, партнером взаємодії із педагогом в освітньому середовищі, а не об'єктом, на який спрямований виховний вплив (Ладивір, 2005, с. 4).

У коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні зазначається, що індивідуальний підхід – це принцип, відповідно до якого, протягом навчально-виховної діяльності вихователя досягається мета щодо позитивного впливу на кожну дитину завдяки врахуванню всіх можливих її характеристик, а саме: статевих особливостей, темпераменту, характеру, здібностей тощо (*Базовий Компонент*, 2021; Копейкіна, & Гураш, 2006, с. 169).

Дослідниця С. Ладивір (2004) стверджує, що діти відрізняються одне від одного не тільки зовнішніми якостями, а й внутрішніми. У кожної дитини свої почуття, емоції, мотиви. Кожна дитина має індивідуальні функції пам'яті, мислення, уяви. У дітей присутні відмінності в руховій активності, міжособистісному спілкуванні. Дитина може проявити свої індивідуальні характеристики в будь-який момент: як під час гри, так і під час заняття, яке проводить вихователь (Ладивір, 2004, с. 6).

Отже, індивідуальний підхід слід розглядати як психолого-педагогічний принцип, який передбачає врахування всіх

можливих зовнішніх та внутрішніх якостей дитини під час планування та проведення навчально-виховної роботи як у закладах дошкільної освіти, так і в родинному середовищі з обов'язковим використанням гнучкої інтегрованої й різноманітної системи форм, методів, засобів та прийомів в інтересах розвитку нахилів та здібностей дитини.

Варто звернути увагу і на тлумачення поняття «індивідуальний розвиток». Так, в Українському педагогічному словнику поняття «індивідуальний розвиток» визначається як процес формування індивіда від народження до кінця життя, який позначається терміном «онтогенез» (Гончаренко, 1997). Вікові етапи індивідуального розвитку якісно відрізняються один від одного. Діти певного віку мають багато спільних і типових для цього періоду особливостей поведінки. Водночас кожна дитина будь-якого віку має свої власні, індивідуальні особливості, які впливають на успішність, швидкість і міцність запам'ятовування та осмислення навчального матеріалу, інтерес до навчальної дисципліни тощо (Гончаренко, 1997).

Науковці Н. Компанець та І. Луценко (2017) стверджують, що «індивідуальний розвиток дитини» передбачає врахування особливостей дитини і вказує на необхідні зміни, які потрібно внести в організацію й адаптацію освітнього середовища.

Можна стверджувати, що освітній процес, має враховувати індивідуальний розвиток дитини (вік, стать, стан здоров'я, нервової системи, розвиток аналізаторів, фізичний розвиток, задатки та здібності); особистісний розвиток (емоційно-почуттєвий, соціально-етичний, інтелектуальний, потребово-мотиваційний розвиток); розвиток діяльності (навчальної, трудової, ігрової, образотворчої тощо), а також інтереси дитини.

Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти – це багатогранна структура, оскільки сучасний вихователь закладу дошкільної освіти має не тільки володіти відповідними знаннями, уміннями та навичками, але й бути педагогом-дослідником, новатором, оратором, бездоганно володіти мистецтвом спілкування з дітьми та батьками, створювати позитивну атмосферу в освітньому середовищі, використовувати найсучасніші інформаційні технології для ефективного планування освітнього процесу відповідно до вікових особливостей, інтересів, талантів, досягнень дитини тощо. Окрім того, майбутній фахівець дошкільної освіти має вміти: аналізувати індивідуально-особистісні

особливості дітей; збирати й аналізувати факти їхньої поведінки, встановлювати причини й наслідки учинків вихованців; проектувати розвиток особистості кожної дитини й дитячого колективу загалом; засвоювати передовий досвід, нові педагогічні технології; розробляти та здійснювати зміст виховання й навчання, використовувати нові форми та методи з метою формування у вихованця ставлення до природи, навколишнього світу, інших людей і себе, інтересу та культури пізнання; організовувати освітній процес з використанням таких нових форм, які забезпечують ефективний розвиток дітей; моделювати й керувати різними видами їхньої діяльності; управляти поведінкою й активністю вихованців; визначати рівень розвитку вихованців, стан освітнього процесу, завдання навчально-виховної роботи з дітьми та батьками; підсумовувати свою педагогічну роботу й аналізувати її щодо відповідності вимогам часу; використовувати сучасні методики; забезпечувати узгодженість роботи закладу дошкільної освіти та сім'ї щодо створення повноцінного виховного середовища, що сприяє розвитку самостійної, творчої особистості дитини; використовувати педагогічно доцільні форми роботи з батьками на основі диференційованого підходу.

Відтак професійна підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти, від якої залежить подальша освіта, розвиток, вихованість майбутнього покоління, має враховувати всі компоненти професійної діяльності майбутнього фахівця та відповідати сучасним вимогам.

У Проекті закону України «Про дошкільну освіту» (2021, Ст. 4) зазначено, що дошкільна освіта – це цілісний процес, спрямований на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду

Варто звернути увагу й на деякі принципи дошкільної освіти, а саме:

- рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, різнобічного розвитку кожної дитини;

- особистісно-орієнтований підхід до розвитку особистості дитини;

- демократизації та гуманізації освітнього процесу;

- відповідність змісту, рівня й обсягу дошкільної освіти особливостям розвитку та

стану здоров'я дитини дошкільного віку (*Про дошкільну освіту, 2021, Ст. 6*).

Відповідно до змісту, функцій та принципів Проекту закону України «Про дошкільну освіту» (2021) майбутній вихователь повинен отримати необхідні знання та опанувати навички та уміння щодо реалізації індивідуального підходу в освітньому процесі.

Нині важлива увага приділяється організації освітнього процесу для дітей з особливими потребами. Тому майбутньому фахівцю дошкільної освіти вкрай необхідно опанувати відповідними компетентностями, які сприяють ефективній реалізації індивідуального підходу до цієї категорії дітей.

Спираючись на дослідження О. Мартинчук (2012), Т. Савелюк (2019), В. Семизорової (2018), можемо виділити такі компоненти професійно-особистісної готовності майбутнього фахівця дошкільної освіти до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами: мотиваційний (позитивне сприймання дітей; розуміння, що кожна дитина є суб'єктом навчально-виховної діяльності, тощо); когнітивний (уявлення, знання про особливості психофізичного розвитку людей з особливими потребами, освітнього процесу, учасниками якого є відповідна категорія дітей); креативний (прояв творчої активності, уміння креативно підходити до роботи, розвивати творчі здібності дітей); діяльнісний (застосування різних прийомів у роботі з дітьми, вдосконалення власних професійних компетентностей).

Окрім того, під час організації навчально-виховної діяльності вихователь повинен враховувати такі показники, як: характер перемикання розумових процесів (гнучкість і стереотипність розуму, швидкість або млявість встановлення взаємозв'язків, наявність або відсутність власного ставлення до досліджуваного матеріалу); рівень знань і умінь (усвідомленість, дієвість); працездатність (можливість діяти тривалий час, ступінь інтенсивності діяльності, відволікання уваги, стомлюваність); рівень самостійності й активності; ставлення до навчання; характер пізнавальних інтересів; рівень вольового розвитку.

Ефективне впровадження індивідуального підходу в закладах дошкільної освіти передбачає дотримання низки психолого-педагогічних умов, зокрема:

- під час формування дитячого колективу вихователь має застосовувати індивідуально-диференційований підхід до кожного вихованця, що сприятиме розкриттю особистісних якостей дитини,

таких як: взаємоповага, прихильність, відповідальність;

– педагогові варто спиратися на позитивні риси дитини, щоб запобігти прояву негативних рис;

– уникати негативних та принизливих відгуків стосовно індивідуальних особливостей дитини;

– вихователю слід бути у постійному пошуку причин формування індивідуальних відмінностей, виявляти передумови виникнення ускладнень таких, як: особливості нервової діяльності дитини, стан здоров'я, умови життя та виховання;

– педагог спільно з батьками має висувати єдині вимоги у вихованні дітей;

– вихователь має дотримуватися відповідної системності (послідовність, етапність) у застосуванні індивідуального підходу (Мартинчук, 2012; Савелюк, 2019; Семизорова, 2018).

Серед головних передумов реалізації на практиці індивідуального підходу А. Аніщук (2010) виділяє:

– «постійне підвищення рівня психолого-педагогічних знань вихователів та батьків;

– поєднання індивідуально-психологічних особливостей кожного вихованця;

– усвідомлення постійної динаміки, змінюваності та самих властивостей, і їх зіставлення в міру розвитку дитячої особистості;

– зусилля вихователя, його фахова майстерність;

– педагогічний такт вихователя (вміння знаходити таку форму спілкування з кожним вихованцем і дитячим колективом, яка буде сприяти позитивній реакції вихованців» (с. 21–22).

Варто зазначити, що індивідуальний підхід позитивно впливає на формування особистості кожної дитини лише за умов, якщо він здійснюється у певній послідовності та систематично, як безперервний чітко організований та продуманий процес, що спрямований на досягнення певної мети.

А. Аніщук (2010) пропонує такі етапи у здійсненні індивідуального підходу:

1. *Попереднє виявлення індивідуальних особливостей розвитку кожного вихованця.* Перш за все вихователь має отримати інформацію стосовно психофізичного розвитку дитини та умовродинного виховання, оскільки головна мета цього етапу полягає у створенні позитивних емоційних стосунків між вихованцем, його родиною та вихователем. Спостереження та опитування є ефективними методами роботи на цьому етапі.

2. *Уточнення та деталізація отриманої інформації.* На цьому етапі вихователь повинен встановити позитивні та проблемні аспекти розвитку дитини, а також причини їх виникнення. Індивідуальні особливості розвитку дитини вивчаються послідовно і систематично завдяки оновленню інформації, яка була отримана на передньому етапі, поглибленню результатів аналітичної роботи тощо. Педагог може використовувати такі методи: експертне оцінювання, тестування, моделювання експериментальних ситуацій, аналіз результатів дитячої діяльності.

3. *Нотування результатів діагностичної роботи у щоденники спостережень.* Результати діагностичної роботи на цьому етапі ще ретельно не оброблюються, не проводиться якісний або кількісний аналіз, проте вихователь може згодом повернутися до своїх записів та обміркувати й оцінити їх.

4. *Систематизація, узагальнення та аналіз результатів вивчення індивідуальних особливостей розвитку вихованців.* Завдяки накопиченню достатньої кількості інформації вихователь може узагальнити отримані дані, зробити статистичну обробку та якісний аналіз істотно-суттєвих факторів, які позитивно або негативно впливають на розвиток дитини.

5. *Окреслення основних індивідуальних завдань навчально-виховної роботи з вихованцями та стратегій спілкування з батьками.* Проаналізована інформація на попередньому етапі дає можливість вихователю визначити характер індивідуальних завдань навчально-виховної роботи з вихованцями спираючись на конкретні ситуації.

6. *Вибір відповідних методів і прийомів, форм та засобів навчально-виховної роботи.* Вихователю необхідно чітко визначити пріоритетні завдання для кожного вихованця, що допоможе обрати методіку впливу, яка буде ефективною в кожному конкретному випадку.

7. *Створення та укомплектування варіативного розвивального предметно-ігрового середовища.* Варіативність, динамічність, розмаїття, трансформованість та мобільність розвивального середовища позитивно впливає на розвиток дитячої індивідуальності. Здатність перетворення предметно-ігрового облаштування у групі відповідно до різних завдань (ігрових, комунікативних, трудових і навчальних) буде сприяти розвитку творчості, фантазування, винахідливості, вибірковості та самостійності у дітей.

8. *Практичне застосування індивідуального підходу в навчально-виховному процесі.* Цей етап вважається найважли-

вішим, оскільки реалізуються всі попередні методичні напрацювання навчально-виховної діяльності педагога, гнучко використовуються різноманітні психолого-педагогічні засоби, форми, методи та прийоми, забезпечується ефективна взаємодія педагога і дитини. Під час навчально-ігрової діяльності та посиленої праці вихователь добирає варіативні за змістом та рівнем складності завдання та визначає темп виконання цих завдань.

9. *Прогнозування стратегії й тактики навчально-виховного процесу.* На цьому етапі вихователь планує майбутню профілактичну та корекційно-розвивальну роботу, виявляє позитивні та негативні зміни, стабільні гальмівні або ефективні фактори (Аніщук, 2010, с. 22–25).

Отже, індивідуальний підхід у закладі дошкільної освіти передбачає диференційоване бачення етапності психолого-педагогічної роботи як цілісної системи.

Як ми бачимо, праця з дітьми дошкільного віку дуже складна і відповідальна, оскільки вихователю необхідно постійно застосовувати індивідуальний підхід в освітньому процесі, враховуючи вікові характеристики, тип темпераменту та особливості дітей, психолого-педагогічні передумови та етапи індивідуального підходу.

На думку О. Демченко (2020), вища школа повинна «употужнювати спрямованість здобувачів вищої освіти на забезпечення індивідуалізації навчально-виховної роботи з усіма дітьми; реалізацію розвивального підходу, створення умов для самореалізації кожної особистості» (с. 9).

Л. Куземко (2010) стверджує, що зміст підготовки вихователя до реалізації індивідуального підходу в роботі з дошкільниками має передбачати розв'язання таких завдань: використовувати знання особистісних якостей вихованців для планування навчальних завдань; організувати розвивальне й освітнє середовище для розвитку у дітей групи індивідуальних особливостей; планувати навчальні цілі відповідно до розвитку кожної дитини; розробляти навчальні завдання на основі власних спостережень за дітьми і їхній оцінці; використовувати результати спостереження для оцінювання індивідуального прогресу кожної дитини.

На нашу думку, до змісту підготовки майбутнього вихователя слід додати таке: навчати здобувачів аналізувати програмно-методичні матеріали, створювати предметно-ігрове середовище відповідно до індивідуальних особливостей дітей, заохочувати та підтримувати кожного вихованця за будь-

які досягнення, навіть незначні, ефективно взаємодіяти з іншими педагогами, батьками вихованців, а також залучати їх виконувати творчі, дослідницькі та продуктивні завдання, за допомогою яких вони будуть опановувати навички, що необхідні у майбутній професійній діяльності при реалізації індивідуального підходу до дітей.

У Національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка на факультеті дошкільної, початкової освіти і мистецтв відповідно до Стандарту першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта (2019) та освітньо-професійної програми «Дошкільна освіта» (2020) майбутні фахівці дошкільної освіти отримують необхідні знання та навички, які сприяють реалізації індивідуального підходу в освітньому процесі, під час вивчення таких навчальних дисциплін: «Інклюзивна освіта», «Основи психодіагностики та психокорекція поведінки дітей дошкільного віку», «Спеціальна педагогіка», «Гуманізація освітнього процесу у ЗДО», «Здоров'язбережувальні освітні технології у ЗДО» і опановують відповідні фахові компетентності, а саме:

1. Здатність до індивідуального і диференційованого розвитку дітей раннього і дошкільного віку з особливими освітніми потребами відповідно до їхніх можливостей.

2. Вміння складати індивідуальну програму розвитку та необхідні для навчання дітей з особливими освітніми потребами документи, бути знайомими з універсальним дизайном в освіті та розумним пристосуванням.

3. Здатність знаходити, опрацьовувати потрібну освітню інформацію та застосовувати її в роботі з дітьми, батьками.

4. Здатність до самоосвіти, саморозвитку, до безперервності в освіті для постійного поглиблення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення набуття освіти в процес, який триває впродовж усього життя людини.

Задля з'ясування стану готовності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до індивідуалізації освітнього процесу було проведено анкетування серед здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка та факультету педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. В анкетуванні взяли участь 38 здобувачів, які навчаються на 4 курсі. Під час анкетування респонденти мали визна-

чити за трибальною шкалою (1 бал – рідко, 2 – іноді, 3 – постійно) відповідність критеріїв індивідуального підходу протягом педагогічної практики у закладі дошкільної освіти. Анкета містила 18 запитань. За критеріями та їх показниками було визначено три рівні готовності майбутніх вихователів до індивідуалізації освітнього процесу. А саме: високий рівень (45-54 бали), середній (28-44 бали) та низький рівень (18-27 балів).

Результати анкетування показали, що високий рівень підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до індивідуалізації освітнього процесу мають 14 здобувачів (близько 37%), середньому рівню – 24 (близько 63%), низький рівень не показав жоден із опитуваних.

На нашу думку, для покращення підготовки майбутніх вихователів до індивідуалізації освітнього процесу у закладі дошкільної освіти до освітньо-професійної програми їх підготовки доцільно впровадити навчальну дисципліну «Теорія і практика індивідуального підходу у закладі дошкільної освіти». Ця навчальна дисципліна дозволить розширити загальнонауковий кругозір, поглибити теоретичні знання і вдосконалити практичні уміння майбутніх фахівців.

Метою навчальної дисципліни «Теорія і практика індивідуального підходу у закладі дошкільної освіти» є формування у здобувачів компетентностей щодо реалізації індивідуального підходу до дітей дошкільного віку в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Завдання дисципліни забезпечать:

1. Ознайомлення здобувачів з поглядами та ідеями провідних психологів, педагогів щодо питань індивідуального підходу в роботі з дітьми дошкільного віку.

2. Засвоєння теоретичних знань про індивідуальність та її структуру, особливості реалізації індивідуального підходу до дітей дошкільного віку, форми, методи та засоби індивідуального підходу до кожної особистості.

3. Формування у майбутніх фахівців умінь вивчати індивідуальні відмінності дітей шляхом спостережень, зосереджуючи увагу на позитивних властивостях й опираючись на об'єктивне ставлення до поведінки вихованців.

4. Формування умінь педагогічного прогнозування досягнень дітей дошкільного віку, приймати рішення і діяти у непередбачуваних умовах.

5. Формування умінь щодо планування й дотримання відповідної послідовності освітнього процесу з урахуванням індиві-

дуальних талантів, інтересів, можливостей, розвитку кожної дитини та особливостей сімейного виховання; аналізу результатів вивчення індивідуальних відмінностей і прогнозування результатів навчально-виховної роботи; узгодження індивідуального підходу до кожної дитини з вихованням і формуванням дитячого колективу.

Пропонуємо орієнтовний *зміст* навчальної дисципліни «Теорія і практика індивідуального підходу у закладі дошкільної освіти»:

Змістовий модуль 1

Теоретичні основи індивідуального підходу у закладі дошкільної освіти

Тема 1. Проблема індивідуального підходу до дітей під час процесу у педагогічній теорії.

Тема 2. Ідеї індивідуального підходу в роботі з дітьми у працях педагогів минулого і сучасності.

Тема 3. Сутність індивідуалізації виховання і навчання у закладі дошкільної освіти.

Тема 4. Особливості індивідуального розвитку дітей дошкільного віку.

Змістовий модуль 2

Організаційно-методичні основи індивідуального підходу до дітей у закладі дошкільної освіти

Тема 1. Психолого-педагогічні передумови реалізації індивідуального підходу до дітей у закладі дошкільної освіти.

Тема 2. Етапи індивідуального підходу до вихованців у закладі дошкільної освіти.

Тема 3. Робота з батьками як важливий етап реалізації індивідуального підходу до дітей в освітньому процесі.

Тема 4. Прийоми взаємодії дітей і вихователів в освітньому процесі.

Тема 5. Розроблення конспектів занять, ігор, розваг.

Тема 6. Дидактичні та сюжетно-рольові ігри.

Під час викладання навчальної дисципліни «Теорія і практика індивідуального підходу у закладі дошкільної освіти» доцільно використовувати такі форми організації навчання: лекції, практичні заняття, навчальні конференції, консультації, індивідуальні заняття; форми контролю знань, умінь і навичок здобувачів – колоквиуми, заліки, іспит; форми організації науково-дослідної роботи – науково-дослідні гуртки, проблемні групи, студентські наукові товариства.

Протягом навчальних занять можуть бути застосовані такі методи навчання: пояснення, дискусія, бесіда, розповідь, самостійна робота, індивідуальні навчально-дослідні завдання, а також методи стимулювання інтересу здобувачів до навчання: навчальні дискусії, створення ситуації пізнавальної новизни, створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти є складним і відповідальним, оскільки дошкільний вік є одним із найважливішим періодом у житті людини. Сучасні вимоги до фахівця дошкільної освіти переконливо спонукають до індивідуалізації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти. Для реалізації індивідуального підходу вихователів повинен не

тільки знати вікові характеристики, типи темпераменту, особливості психофізичного розвитку дитини, сучасні форми, методи й засоби навчання й виховання, але й володіти відповідними фаховими компетентностями, які спрямовані на індивідуалізацію освітнього процесу.

З метою формування готовності майбутніх вихователів до ефективної реалізації індивідуального підходу доцільно увести до освітньо-професійної програми підготовки цих фахівців навчальну дисципліну «Теорія і практика індивідуального підходу у закладі дошкільної освіти».

Подальшого дослідження, на нашу думку, потребує вивчення зарубіжного досвіду щодо професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до реалізації індивідуального підходу та його творче використання в процесі освітньої практики закладів вищої освіти.

Список використаних джерел

- Аніщук, А. М. (2010). *Індивідуалізація виховання і навчання дітей дошкільного віку*. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя.
- Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2021). Відновлено з <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
- Бусел, В. Т. (Уклад.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: Перун.
- Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ: Либідь. Відновлено з <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn>
- Демченко, О. (2020). Філософські засади теорії обдарованості в пізнавально-синкретичній складовій підготовки майбутніх вихователів і вчителів початкових класів. *New Inception*, 2, 7–17.
- Загарницька, І. І. (Ред.) (2009). *Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці*. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова.
- Індивідуальний підхід до учнів як засіб досягнення високої результативності. (2020). Відновлено з <https://vseosvita.ua/library/individualnij-pidhid-do-ucniv-ak-zasib-dosagnenna-visokoi-rezultativnosti-235064.html>
- Компанець, Н. М., & Луценко, І. В. (2017). *Моделювання індивідуального розвитку дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного ДНЗ*. Київ.
- Копейкіна, О. А., & Гураш, Л. В. (Уклад.). (2006). *Книга керівника дошкільного навчального закладу*. Харків: Торсінг плюс.
- Куземко, Л. (2010). Професійна підготовка педагога дошкільної освіти до індивідуальної роботи з дітьми. *Освітологічний дискурс*, 1, 103–113. Відновлено з <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/12>
- Ладивір, С. О. (2004). Індивідуалізація виховання дитини в умовах дитячого садка. *Дитячий садок*, 16, 5–7.
- Ладивір, С. О. (2005). Виховуючи всіх, виховувати кожного: Індивідуалізація освітньо-виховного процесу. *Дошкільне виховання*, 12, 3–5.
- Мартинчук, О. В. (2012). Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Вісник психології і педагогіки*, 8, 10–14. Відновлено з <https://www.psych.kiev.ua>
- Освітньо-професійна програма «Дошкільна освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта, галузь знань 01 Освіта / Педагогіка. (2020). Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Відновлено з <http://chnpu.edu.ua/faculties/primaryeducation-faculty>
- Сковорода Г. (1995). *Пізнай в собі людину*. Львів: Світ. Відновлено з https://chtyvo.org.ua/authors/Skovoroda/Piznai_v_sobi_liudynu_zbirka/
- Про вищу освіту. Закон України № 1556-VII. (2014). Відновлено з <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

- Про дошкільну освіту. Проект закону України № 6172. (2021). Відновлено з http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI06190A.html
- Рогова, Т. В. (2017). Професійна підготовка студентів у ВНЗ: її ознаки та якість. *Педагогіка та психологія*, 56 (с. 294–301). Харків.
- Савелюк, Т. С., & Глущенко, Н. М. (Уклад.). (2019). *Дошкільнята з ООП. Сучасні технології навчання*. Київ: Шкільний світ.
- Семизорова, В. О., & Духновська, О. М. (Уклад.). (2018). *Вихователю інклюзивної групи*. Київ: Шкільний світ.
- Словник психолого-педагогічних понять і термінів. (2005). *Освіта.ua*. Відновлено з <https://ru.osvita.ua/school/method/psychology/1270/>
- Стандарт бакалаврського рівня вищої освіти спеціальності 012 Дошкільна освіта. (2019). Відновлено з <https://ru.osvita.ua/doc/files/news/683/68361/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>
- Танько, Т. П. (2004). *Теорія та практика музично-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів у педагогічних університетах*. (Дис. д-ра пед. наук). Харків: Харківський державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди.
- Шик, Л. А. (Уклад.). (2011). *Індивідуальний підхід до дитини в ДНЗ*. Харків: Основа.

References

- Anishchuk, A. (2010). *Indyvidualizatsiia vykhovannia i navchannia ditei doshkilnoho viku*. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia. [Individualization of upbringing and education of preschool children]. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia.
- Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini. (2021). [Basic component of preschool education in Ukraine]. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osvity-v-ukrayini>
- Busel, V. T. (Comp.). (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi mowy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF Perun.
- Demchenko, O. (2020). Filosofski zasady teorii obdarovanosti v piznavalno-synkretichnii skladovii pidhotovky maibutnikh vykhovateliv i vchyteliv pochatkovykh klasiv [Philosophical principles of the theory of giftedness in the cognitive and syncretic component of the preservice educators and primary school teachers' training]. *New Inception*, 2, 7–17.
- Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical dictionary]. Retrieved from <https://hum.edu-lib.com/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichnyi-slovnik-onlayn>
- Indyvidualnyi pidkhid do uchniv yak zasib dosiahnennia vysokoi rezultativnosti (2020). [An individual approach to pupils as a means of achieving high performance]. Retrieved from <https://vseosvita.ua/library/individualnij-pidhid-do-uchniv-ak-zasib-dosagnenna-visokoi-rezultativnosti-235064.html>
- Kompanets, N. M., & Lutsenko, I. V. (2017). *Modeliuвання indyvidualnoho rozvytku dytyny z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh inkluzyvnogo DNZ* [Modeling the individual development of a child with special educational needs in an inclusive preschool]. Kyiv.
- Kopieikina, O. A., & Hurash, L. V. (Comp.). (2006). *Knyha kerivnyka doshkilnoho navchalnoho zakladu* [The Book of the Head of the preschool educational institution]. Kharkiv: Torsinh plus.
- Kuzemko, L. (2010). *Profesiina pidhotovka pedahoha doshkilnoi osvity do indyvidualnoi roboty z ditmy* [Professional training of a preschool teacher for individual work with children]. *Osvitolohichni dyskurs*, 1, 103–113. Retrieved from <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/12>
- Ladyvir, S. O. (2004). *Indyvidualizatsiia vykhovannia dytyny v umovakh dytiachoho sadka* [Individualization of bringing up a child in the kindergarten]. *Dytiachyi sadok*, 16, 5–7.
- Ladyvir, S. O. (2005). *Vykhovuiuchy vsikh, vykhovuvaty kozhnoho: Indyvidualizatsiia osvitno-vykhovnoho protsesu* [Educating anyone, educating everyone: Individualization of the educational process]. *Doshkilne vykhovannia*, 12, 3–5.
- Martynchuk, O. V. (2012). *Pidhotovka maibutnikh pedahohiv do profesiinoi diialnosti v umovakh inkluzyvnoi osvity* [Training preservice teachers for the professional work under the conditions of inclusive education]. *Visnyk psykholohii i pedahohiky*, 8, 10–14. Retrieved from <https://www.psyh.kiev.ua>
- Osvitno-profesiina prohrama «Doshkilna osvita» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 012 Doshkilna osvita, haluz znan 01 Osvita / Pedahohika. (2020). [Educational and professional program “Preschool education” of the first (bachelor’s) level of higher education, specialty 012 Preschool education, branch of knowledge – 01 Education / Pedagogy]. Chernihiv: T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”. Retrieved from <http://chnpu.edu.ua/faculties/primaryeducation-faculty>
- Pro doshkilnu osvitu. Proekt zakonu Ukrainy № 6172. (2021). [On preschool education. Draft Law of Ukraine № 6172]. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI06190A.html
- Pro vyshchu osvitu. Zakon Ukrainy № 1556-VII. (2014). [On higher education. Law of Ukraine No. 1556-VII]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

- Rohova, T. V. (2017). Profesiina pidhotovka studentiv u VNZ: yii oznaky ta yakist [Professional training of students in higher educational institutions: its features and quality]. *Pedahohika ta psykholohiia*, 56 (pp. 294–301). Kharkiv.
- Saveliuk, T. S., & Hlushchenko, N. M. (Comp.). (2019). *Doshkilniata z OOP. Suchasni tekhnologii navchannia [Preschoolers with special educational needs]. Modern learning technologies*. Kyiv: Shkilnyi svit.
- Semyzorova, V. O., & Dukhnovska, O. M. (Comp.). (2018). *Vykhovateliu inkluzyvnoi hrupy [To the educator of an inclusive group]*. Kyiv: Shkilnyi svit.
- Shyk, L. A. (Comp.). (2011). *Indyvidualnyi pidkhid do dytyny v DNZ [An individual approach to a child in a preschool education institution]*. Kharkiv: Osnova.
- Skovoroda H. (1995). *Piznai v sobi liudynu [Get to know the person in you]*. Lviv: Svit. Retrieved from https://chtyvo.org.ua/authors/Skovoroda/Piznai_v_sobi_liudynu_zbirka/
- Slovnyk psykholoho-pedahohichnykh poniat i terminiv. (2005). [Dictionary of psychological and pedagogical concepts and terms]. *Osvita.ua. – Education.ua*. Retrieved from <https://ru.osvita.ua/school/method/psychology/1270/>
- Standart bakalavrskoho rivnia vyshchoi osvity spetsialnosti 012 Doshkilna osvita [Standard of Bachelor's degree of higher education, specialty 012 Preschool Education]. (2019). *Osvita.ua. – Education.ua*. Retrieved from <https://ru.osvita.ua/doc/files/news/683/68361/2019-11-22-012doshkilna-B.pdf>
- Tanko, T. P. (2004). *Teoriia ta praktyka muzychno-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv u pedahohichnykh universytetakh. [Theory and practice of music-pedagogical training of future preschool educators in pedagogical universities]* (Doctor's thesis). Kharkiv: Kharkivskiy derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni H.S. Skovorody.
- Zaharnytska, I. I. (Ed.). (2009). *Pidhotovka vykhovatelii do rozvytku osobystosti dytyny v doshkilnomu vitsi [Training an educator for the development of the child's personality in a preschool age]*. Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova.

Стаття надійшла до редакції 14.12.2022